Divadelná architektúra

Špecializované divadelné budovy a priestory na Slovensku

Divadelná architektúra na Slovensku má bohatú históriu. Autormi projektov historických divadelných budov boli predovšetkým zahraniční architekti, ktorých tvorivý vstup do slovenského prostredia bol veľkým prínosom aj pre rozvoj mestskej a miestnej kultúry. Vo svojich projektoch k nám prinášali aktuálne trendy európskych dobových myšlienkových prúdov.

Medzi najstaršie zachované divadelné budovy na západnom Slovensku patrí historická budova Slovenského národného divadla v Bratislave. Autormi tohto unikátneho diela boli v roku 1866 viedenskí architekti Ferdinand Fellner a Hermann Helmer. Z prelomu 19. a 20. storočia sa na petržalskom nábreží Bratislavy zachovalo významné, pôvodne letné Divadlo Aréna, ktoré je spojené s ranými rokmi tvorby jednej z najvýznamnejších osobností moderného európskeho divadl – režiséra Maxa Reinhardta. Špecifickým druhom architektúry z konca 19. storočia bola reduta. V kontexte miestnej architektúry má reduta a divadlo v Spišskej Novej Vsi mimoriadne postavenie. V dejinách slovenského divadla zohráva dôležitú úlohu mesto Martin – sídlo Matice slovenskej a Spevokolu. Tu v roku 1888 postavil prvý slovenský architekt a staviteľ Blažej Bulla Národný dom, dnes sídlo Slovenského komorného divadla, v ktorom našiel svoje pôsobisko aj spomínaný Spevokol. Ukážkovým príkladom klasicizujúcej architektúry inšpirovanej talianskym novecentom je Mestské divadlo v Žiline.

Budova Divadla Andreja Bagara v Nitre sa zaraďuje do modernej solitérnej divadelnej architektúry. Divadlo odráža dobové predstavy o flexibilnom a komplexnom divadelnom priestore. K modernej architektúre patrí aj novostavba Slovenského národného divadla v Bratislave. Traja autori v priestorovom koncepte prepojili klasický poriadok s modernou abstrakciou. Celkový priestor je rozdelený na opernú sálu, činohernú sálu a experimentálne štúdio s variabilným usporiadaním javiska a hľadiska.

Slovenské národné divadlo, historická budova 1886
Architekti Ferdinand Fellner, Hermann Helmer
Maketa Ján Čisárik, Ladislav Čisárik
Foto Múzeum Divadelného ústavu / Projekt Digitálne múzeum

Interiér historickej budovy Slovenského národného divadla
Foto Olja Triaška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Spišského divadla v Spišskej Novej Vsi
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Mestského divadla v Žiline
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Divadla Aréna v Bratislave
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Slovenského komorného divadla v Martine
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér Mestského divadla v Žiline
Foto Olja Triaška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Divadla Andreja Bagara v Nitre
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

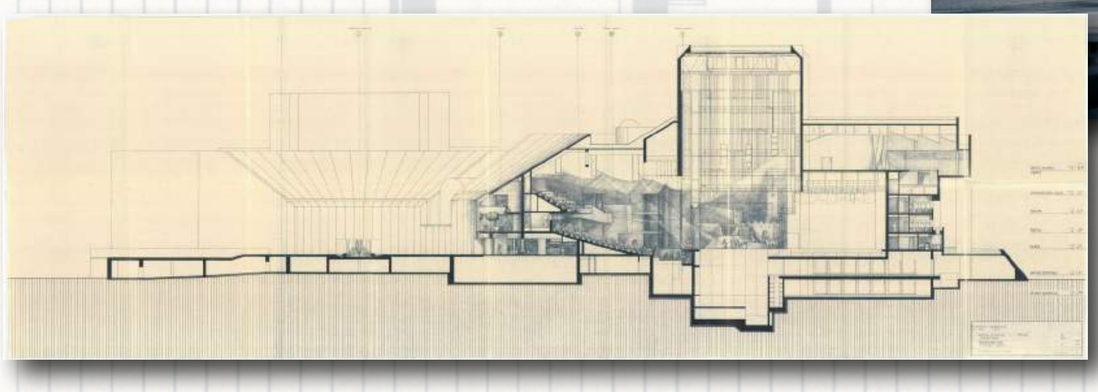
Interiér Divadla Andreja Bagara v Nitre
Foto Olja Triaška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér novej budovy Slovenského národného divadla
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Architektonický návrh novej budovy Slovenského národného divadla
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Divadelná architektúra

Multifunkčné a experimentálne priestory

Už začiatkom 20. storočia sa špecializované divadelné priestory budovali ako súčasť administratívnych alebo iných účelových budov. Mestské divadlo Pavla Országha Hviezdoslava sa nachádza v bývalej budove Slovenskej národnej banky. Bolo včlenené do multifunkčnej budovy, ktorá v sebe spájala rôzne funkcie a prevádzky. Snahy o vystúpenie z tieňa veľkých „kamenných“ budov sú spojené so 60. rokmi a snahou o priblíženie sa divákovi. Atmosféra 60. rokov 20. storočia priniesla aj nekonvenčné divadelné priestory, kde sa divadelná prevádzka prispôsobovala iným rozličným priestorom. Napríklad priestory dnešného Štúdia L + S boli od svojho vzniku a pôsobenia Tatra Kabaretu súčasťou hotela Tatra.

Všetky bábkové divadlá na Slovensku vznikli adaptovaním priestorov, ktoré sa pôvodne využívali iným spôsobom. Žilinské bábkové divadlo v súčasnosti využíva priestor bývalej židovskej telocvičnej jednoty Makabi. Bábkové divadlo na Rázcestí od roku 1993 využíva priestor jednej z dvojice mestských víl v Banskej Bystrici postavených začiatkom 20. storočia. Hľadisko je flexibilné a dá sa usporiadať do viacerých variantov. Divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici sa v roku 2010 presťahovalo z menších priestorov v dome kultúry do zrekonštruovanej budovy bývalého stavebného odborného učilišťa.

Architektonický experiment Stanica Žilina-Zárieči e – S2 vznikol ako multifunkčný priestor v roku 2009. Bol postavený z pivných prepraviek, ktorého súčasťou bol aj 12 metrov dlhý starý lodný kontajner. Priestor ovenčený mnohými oceneniami, žiaľ, v roku 2019 vyhorel. Priestory, v ktorých hráva divadlo Teatro Tatro, stan a maringotka, v roku 2008 doplnil nový divadelný prostriedok a úspešný projekt Zázračný divadelný automat. Celosvetovú premiéru mal na kultúrnej olympiáde v Kanade v roku 2010.

Exteriér Divadla Štúdio tanca
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Interiér divadla Štúdio L+S
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér divadla Pavla Országha Hviezdoslava
Foto Ľubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér Bábkového divadla na Rázcestí
Foto Olja Triaška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér divadla Stanica Žilina-Zárieči e
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Divadlo Teatro Tatro (Zázračný divadelný automat)
Foto *Múzeum Divadelného ústavu*

R • K
SL • VENSKÉH •
DIVADLA 2 • 2 •

Činohra

Piliere svetovej dramatiky

Slovenčina sa v prvých rokoch existencie slovenského profesionálneho divadla dostávala na javisko veľmi pomaly a sporadicky. Činoherné slovo sa k divákom prihováralo prevažne v češtine. Aj prvou činohernou premiérou v Slovenskom národnom divadle (2. marca 1920) bola česká hra – tragédia Aloisa a Viléma Mrštíkovcov *Maryša*, v réžii českého režiséra Václava Jiřikovského. Bez pomoci českých divadelníkov by sa však slovenská Tália rodila omnoho ťažšie.

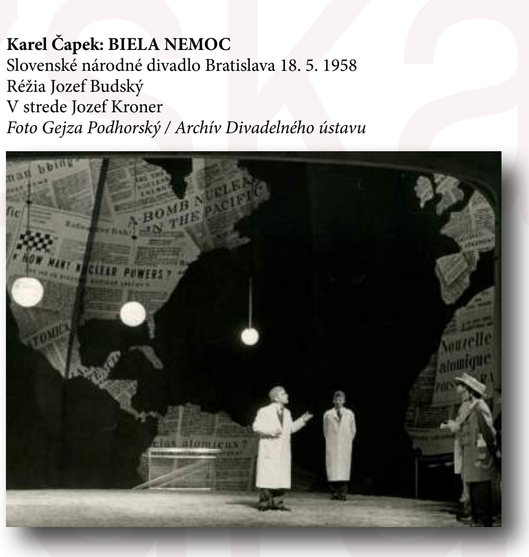
Molière: TARTUFFE
Slovenské národné divadlo Bratislava 25. 5. 1946
Réžia Jozef Budský
Celkový záber
Foto Archív Divadelného ústavu

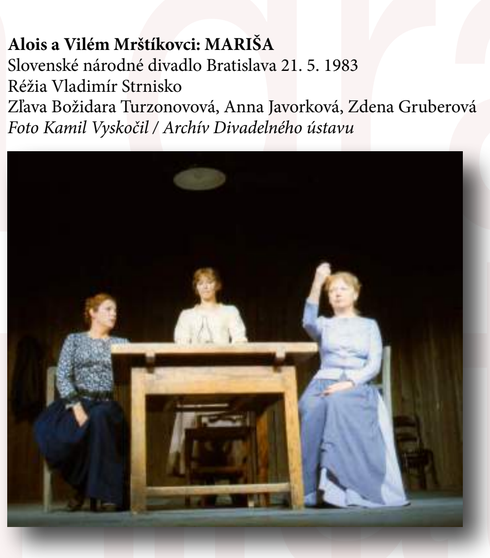
Jean-Paul Sartre: DIABOL A PÁN BOH
Slovenské národné divadlo Bratislava 18. 12. 1965
Réžia Jozef Palka
Zľava Ctibor Filčík, Martin Gregor
Foto Archív Divadelného ústavu

Karel Čapek: BIELA NEMOC
Slovenské národné divadlo Bratislava 18. 5. 1958
Réžia Jozef Budský
V strede Jozef Kroner
Foto Gejza Podhorský / Archív Divadelného ústavu

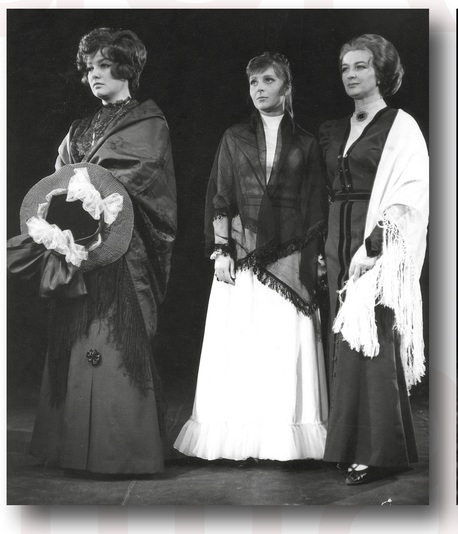

Alois a Vilém Mrštíkovci: MARIŠA
Slovenské národné divadlo Bratislava 21. 5. 1983
Réžia Vladimír Strnisko
Zľava Božidara Turzonovová, Anna Javorková, Zdena Gruberová
Foto Kamil Vyskočil / Archív Divadelného ústavu

Slovenské divadelníctvo rýchlo dobiehalo zameškané a pravidelne siahalo aj po zahraničných hrách. Pri europeizácii, modernizácii a kultivácii činohernej tvorby zohrávala výraznú úlohu najmä francúzska a ruská dramatika. Tvorcovia dokázali s úspechom preniknúť do vnútorného sveta predlohy, osvojiť si náročný verš, ale i melodickú ľahkosť konverzačného štýlu francúzskych hier a na druhej strane obsiahnuť psychologicky komplikované vnútorné procesy postáv v ruských drámach.

Anton Pavlovič Čechov: TRI SESTRY
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin) 21. 1. 1967
Réžia Miloš Pietor
Zľava Elena Zvaríková-Pappová, Alžbeta Barthová, Katarína Hrobárová-Vrzalová
Foto Archív Divadelného ústavu

Alexander Nikolajevič Ostrovskij: VÝNOSNÉ MIESTO
Slovenské národné divadlo Bratislava 16. 12. 1984
Réžia Ľubomír Vajdička
Zľava Ľubomír Paulovič, Zdena Studenková, Zdena Gruberová, Magda Vášáryová, Emil Horváth
Foto Kamil Vyskočil / Archív Divadelného ústavu

Skutočnou skúškou vzostupu slovenského činoherného umenia sa stal Parnas svetovej dramatiky – dielo Williama Shakespeara a divadelné dedičstvo antickej kultúry. Slovenskí divadelníci sa k tomuto dedičstvu dostávali veľmi oneskorene, keďže chýbali aktuálne preklady. Až od obdobia druhej svetovej vojny sa začal aj u nás cieľavedome pestovať záujem o Shakespeara a antické drámy.

William Shakespeare: KRÁĽ LEAR
Slovenské národné divadlo Bratislava 25. 10. 1975
Réžia Pavol Haspra
Zľava Leopold Haverl, Karol Machata, Ctibor Filčík, Jozef Adamovič
Foto Kamil Vyskočil / Archív Divadelného ústavu

William Shakespeare: CORIOLANUS
Divadlo Jonáša Záborského Prešov 10. 3. 1967
Réžia Milan Bobula
Zľava Brigita Bobulová, Želmíra Kačková, Peter Stražan ml., Milan Drotár, Gabriela Rumanová, Gita Mišurová
Foto Jozef Fecko / Archív Divadelného ústavu

Sofokles: OIDIPUS
Slovenské komorné divadlo Martin 16. 12. 2011
Réžia Roman Polák
V strede Marek Geišberg
Foto Braňo Konečný / Archív Divadelného ústavu

Christopher Marlowe: DOKTOR FAUSTUS
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin) 25. 6. 1982
Réžia Jozef Bednárik
Zľava Ján Kožuch, Ľubomír Paulovič, Ivan Romančík
Foto Jaroslav Barák / Archív Divadelného ústavu

Johann Wolfgang Goethe: FAUST I., II.
Slovenské národné divadlo Bratislava 18. 9. 2010
Réžia Martin Čičvák
Zľava Robert Roth, Zuzana Fialová, Alexander Bárta
Foto Oleg Vojtíšek / Archív Slovenského národného divadla

Podobný osud malo aj veľkolepé filozofické dielo Johanna Wolfganga Goetheho *Faust*. Filozofická a inscenačná náročnosť vyvolávala v tvorcoch veľkú úctu a rešpekt. Debutové uvedenie prvej časti Goetheho verzie malo premiéru v SND síce už v roku 1931 v réžii Viktora Šulca v českom jazyku, ale na kompletné slovenské naštudovanie oboch častí Goetheho básnickej drámy sme museli čakať až do roku 2010. Pomedzi to sme sa však stretli aj s inými inscenáciami faustovskej témy a vo všetkých prípadoch išlo o odvážne a často i úspešné dramaturgické a režijné činy, ktoré dokazovali erudíciu a pripravenosť slovenských divadelníkov na túto nesmrteľnú tému rozumu a pokušenia.

R • K
SL • VENSKÉH •
DIVADLA 2 • 2 •

theatre.sk

Činohra

Piliere slovenskej klasiky (1830 – 1930)

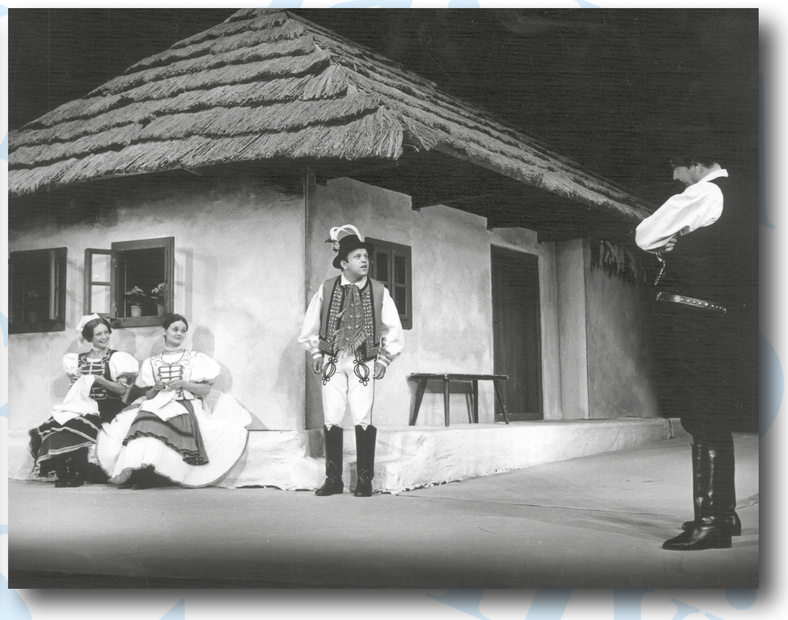
Za zrod slovenského divadelníctva sa považuje pôsobenie Gašpara Fejérpataky-Belopotockého a uvedenie *Kocúrkova* Jána Chalupku v Liptovskom Sv. Mikuláši v roku 1830.

Slovenská dráma sa rodila ťažko a oproti svetu aj dosť oneskorene, naozaj plnohodnotne až v závere 19. storočia. Ale i tak vo svojej rôznorodosti obsahuje tituly kvalitou porovnateľné so zahraničnými vzormi. Zároveň v našom prostredí vznikli drámy, ktoré boli konkrétnymi prínosmi pre ďalšie epochy. Svoju aktuálnosť a divadelný potenciál potvrdzovali každým novým uvedením.

Ján Chalupka: KOCÚRKOVO
Štátne divadlo Košice 12. 9. 1959
Réžia Jozef Palka
Zľava Anna Grissová, Elena Kleisová, Jozef Hodorovský
Foto Mária Lietavská / Archív Divadelného ústavu

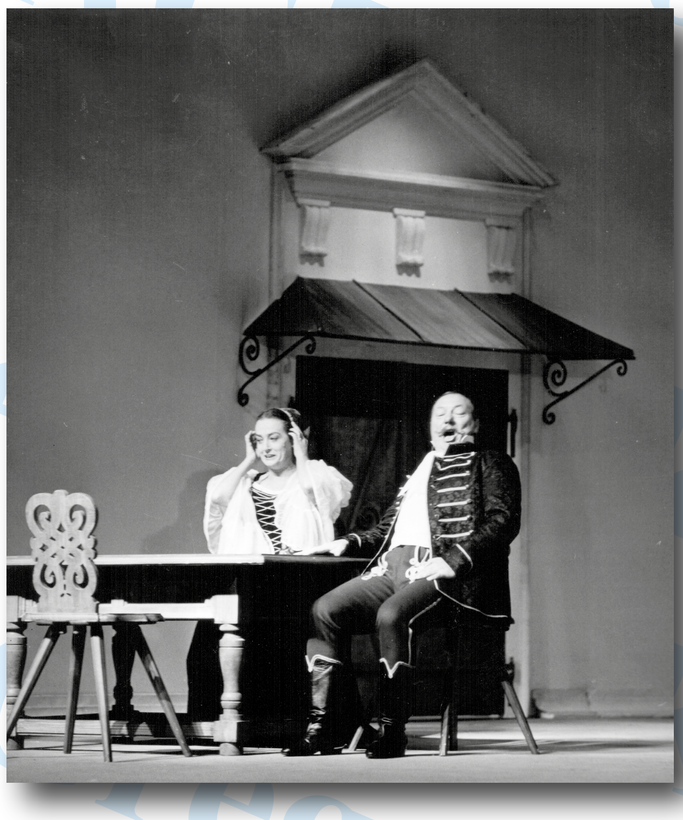
Jozef Hollý: KUBO
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin)
25. 4. 1981
Réžia Ľubomír Vajdička
Zľava Elena Petrovická, Oľga Solárová, Peter Bzdúch, Tomáš Žilinčík
Foto Jaroslav Barák / Archív Divadelného ústavu

Ján Palárik: DROTÁR
Divadlo Andreja Bagara v Nitre 24. 5. 2019
Réžia Lukáš Brutovský
Zľava Tomáš Turek, Andrej Remeník, Marián Viskup, Barbora Andrešičová, Peter Oszlík
Foto Collavino / Archív Divadla Andreja Bagara v Nitre

Jonáš Záborský: NAJDÚCH
Slovenské národné divadlo Bratislava 31. 12. 1966
Réžia Karol L. Zachar
Zľava Mária Prechovská, Alojz Kramár
Foto Jozef Vavro / Archív Divadelného ústavu

Pavol Országh Hviezdoslav: HERODES A HERODIAS
Slovenské národné divadlo Bratislava 28. 5. 1955
Réžia Janko Borodáč
Celkový záber
Foto Gejza Podhorský / Archív Divadelného ústavu

Jozef Gregor Tajovský: STATKY-ZMÄTKY
Nová scéna Bratislava 22. 11. 1972
Réžia Miloš Pietor
Zľava Magda Vášáryová, Juraj Kukura, Oľga Vronská, Viliam Polónyi
Foto Archív Divadelného ústavu

Ivan Stodola: BAČOVA ŽENA
Slovenské národné divadlo Bratislava 4. 10. 1928
Réžia Janko Borodáč
Celkový záber
Foto Archív Divadelného ústavu

Ivan Stodola: KEĎ JUBILANT PLAČE
Slovenské národné divadlo Bratislava 15. 2. 1941
Réžia Ján Jamnický
Celkový záber
Foto Archív Divadelného ústavu

Július Barč-Ivan: MATKA
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského Zvolen 13. 3. 1965
Réžia Ivan Petrovický
Zľava Mária Markovičová, Zora Paulendová
Foto Karol Miklóši / Archív Divadelného ústavu

R • K
SL • VENSKÉH •
DIVADLA 2 • 2 •

theatre.sk

Dráma

Prekonávanie realizmu

(40. – 80. roky dvadsiateho storočia)

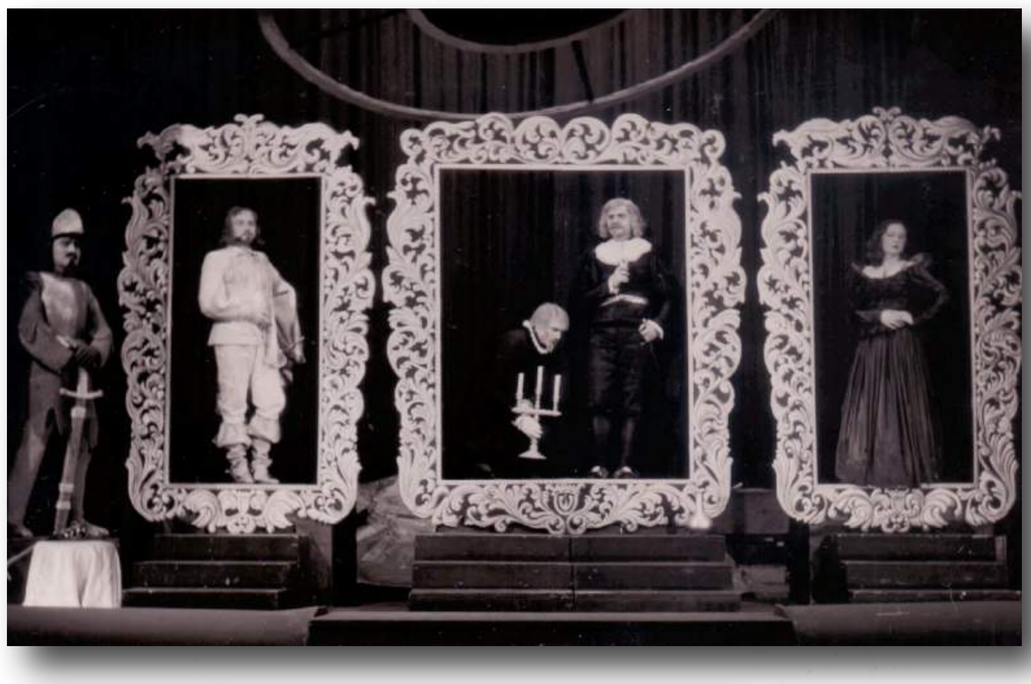
Slovenská dráma prešla od svojich počiatkov síce nedlhú, ale veľmi bohatú cestu. Inšpirovali ju nielen európske umelecké smery, ale aj domáci spoločenský a politický život a úroveň divadla. Ani slovenskí dramatici sa nevyhli dobovým módam a úskaliam, ktoré negatívne ovplyvnili podobu a kvalitu hier. Podobne ako sa príbehy a hrdinovia vyrovnávali s vlastnými problémami a vonkajšími okolnosťami, tak aj slovenská dráma viedla svoje zápasy – úspešne i neúspešne. Zanechala nám dôležité správy o vnímavosti a citlivosti človeka v kontexte dobových a civilizačných premien.

VHV (Vladimír Hurban Vladimírov): ZÁMKA ŠKRIPÍ
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin) 5. 2. 1993
Réžia Štefan Korenči
Zľava Ján Kožuch, Jindřich Obšil, Ľubomíra Krkošková
Foto Matúš Oľha / Archív Divadelného ústavu

„Najväčšími nepriateľmi Slovákov sú Slováci!“
Replika Fischla z hry Ivana Bukovčana *Kým kohút nezaspieva.*

Peter Zvon: TANEC NAD PLAČOM
Slovenské divadlo Prešov (dnes Divadlo Jonáša Záborského Prešov) 1. 4. 1944
Réžia Dezider Stern-Stránsky
Zľava Imrich Jenča, Richard Novák, Štefan Adamec, Andrej Chmelko, Elena Rampáková
Foto Ambrozy / Archív Divadelného ústavu

Július Barč-Ivan: DVAJA
Slovenské národné divadlo Bratislava 2. 3. 1984
Réžia Vladimír Strnisko
Zľava Ctibor Filčík, Martin Huba
Foto Jozef Vavro / Archív Divadelného ústavu

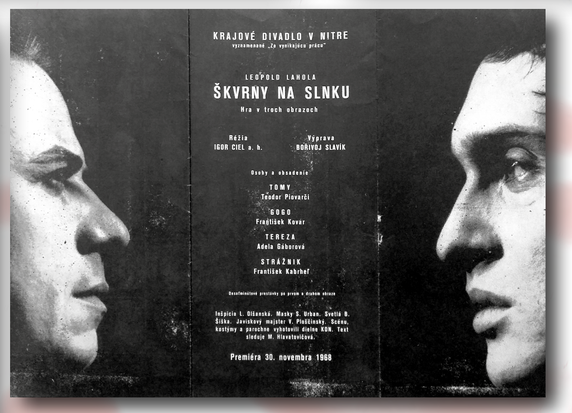

Ivan Bukovčan: KÝM KOHÚT NEZASPIEVA
Slovenské národné divadlo Bratislava 30. 8. 1969
Réžia Jozef Palka
V popredí Jozef Kroner, vzadu Jarmila Koleničová, Juraj Slezáček
Foto Jana Nemčoková / Archív Divadelného ústavu

Peter Karvaš: POLNOČNÁ OMŠA
Slovenské národné divadlo Bratislava 25. 10. 2014
Réžia Lukáš Brutovský
Zľava Anna Javorková, Milan Ondrík, Dano Heriban, Emil Horváth ml.
Foto Archív Slovenského národného divadla

Leopold Lahola: ŠKVRNY NA SLNKU
Krajové divadlo Nitra (dnes Divadlo Andreja Bagara v Nitre) 30. 11. 1968
Réžia Igor Ciel
Bulletin k premiére z roku 1968
Výtvarné riešenie Bořivoj Slavík

Peter Kováčik: SLOVENSKÁ RAPSÓDIA ALEBO HOSTINEC POD ZELENÝM STROMOM (Krčma pod zeleným stromom)
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského Zvolen 27. 10. 1995
Réžia Ján Sládeček
Zľava Miloš Chrappa, Andrej Mojžiš
Foto René Miko / Archív Divadelného ústavu

Osvald Zahradník: SÓLO PRE (BICIE) HODINY
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského Zvolen 9. 6. 1973
Réžia Peter Jezný
Autor plagátu Igor Hudcovič / Autori fotografií Igor Hudcovič, Karol Miklóši

„Trojica Karvašových hier Jazva, Polnočná omša a Antigona a tí druhí však tvorí predel nielen v jeho tvorbe, ale aj v celej slovenskej dramatike. Na rozhraní päťdesiatych a šesťdesiatych rokov sa slovenská i česká dramatická tvorba postupne dištancovala od schematizmu päťdesiatych rokov a upínala svoju pozornosť od budovateľských tém k problematike človeka vo víre spoločenských premien. Karvašove drámy vyvolávali pozornosť, ale aj mnoho polemických otázok.“

KOVÁČ, Peter. Polnočná omša. In *Bojovník*. 7. 8. 2014, č. 16, s. 1 a 5.

„Do prítmia miestneho hostinca prichádzajú zhora, z kopca jednotlivé postavy rozprávať o sebe, o druhých, ale i o nás, o tom, ako sme žili v tridsiatom treťom, ale aj o tom, ako žijeme a čo v nás zostane. Viacvrstvový text odkrýva osudy jednotlivcov, ktorí si nesú svoj batôžtek nešťastia, krivdy, zloby, nádeje a cez nich načrtáva osud tohto národa so všetkými jeho vlastnosťami – dobrotou, zlobou, závisťou, bezcitnosťou, chudobou.“

PODMAKOVÁ, Dagmar. Opäť Kováčik a opäť o človeku. In *Pravda*. 31. 10. 1995, roč. 5, č. 252, s. 5.

R • K
SL • VENSKÉH •
DIVADLA 2 • 2 •